(1)

Rayat Shikshan Sanstha's

Sadguru Gadge Maharaj College, Karad

(An Empowered Autonomous College)

7889

SGMCK

(AN EMPOWERED AUTONOMOUS COLLEGE)

Information to be filled by Student

(विद्यार्थ्याने भरावयाचा रकाना)

Day and Date : 4/11/25 Tuesday

Language of Answer : Marathi

Examination : Oct/Nov 2025-26

Question Paper Code No. : NMN-SOC05

Subject : Sociology.

Paper No. V. (5)

Section : -

(Office Use)

Q. No.	Examiner Marks	Moderator Marks
1	20	
2	18	
3	16	
4	18	
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
Total	72	
Signature		

Q. C. - O. K.

IMPORTANT

As per Maharashtra Act No. XXXI of 1982 (7 & 8) whoever is found in or near an examination hall by the invigilator or any other person appointed to supervise the conduct of the examination, copying answers to the question paper set at the examination, from any book, notes or answer papers of other candidates, of appearing at the examination for any other candidates or using any other unfair means, shall, on conviction, be punished with imprisonment for a term which may extend to six months, or with fine which may extend to five hundred rupees or with both.

Whoever abets any offence punishable under this Act shall be punishable with the punishment provided for the offence.

सूचना : विद्यापीठ नियमानुसार जो कोणी परिक्षा हॉलजवळ किंवा हॉलमध्ये पर्यवेक्षकांना किंवा परीक्षेसाठी नेमलेल्या कर्मचाऱ्यांना उत्तरांची पुस्तक नोट्स किंवा अन्य विद्यार्थ्यांच्या उत्तरपत्रिकेतून नक्कल करताना आढळून येईल किंवा जवळ परीक्षा गैरव्यवहारासाठी वापरता येईल असे अक्षेपार्ह साहित्य बाळगत असेल तर सदरची बाब परीक्षा प्रमाद मानून संबंधित व्यक्ति शिक्षेस पात्र राहील.

. No.

महत्वाच्या सूचना

१. उत्तरपत्रिकेमध्ये अन्यत्र कोठेही बैठक क्रमांक (दिलेल्या जागेखेरीज) लिहू नये, तसेच अन्यत्र कोणत्याही प्रकारच्या खुणा क अशा खुणा आढळल्यास तो ओळख पटविण्याचा प्रयत्न मानन्यात येईल व असा परीक्षा प्रमाद शिक्षेस पात्र राहील.
२. उत्तरास प्रश्न क्रमांक व उपप्रश्न क्रमांक लिहणे अनिवार्य आहे.
३. पूर्ण प्रश्नांचे उत्तर सलग व सुवाच्य अक्षरात लिहावे.
४. अवाचनीय अक्षरातील उत्तर शुन्य गुणासाठी ग्राह्य मानण्यात येईल.
५. आकृत्याखेरीज सर्व उत्तरासाठी फक्त निळ्या शाईचा वापर करावा.

IMPORTANT

1. Do not write seat number anywhere except at the space provided for it. If seat number or any marks, which indicates identity is/are found anywhere, it will be treated as malpractice and lapse. Such malpra lapse will be punishable under Maharashtra University Act 1994.
2. It is necessary to write the Question No. and sub Question Number before answer.
3. Write the complete answer in sequential manner and then start the next question in readable handwriting.
4. Answer in an illegible & undecipherable handwriting are liable to be marked as zero.
5. Use of blue color ink (expect diagrams) is permitted.

Q. No.	Verificaton Marks	Revaluatio
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
Total		
Signature		

Q. No.	1			TOTAL				TOTAL
Marks	10 + 10	=		20				

प्र. १]

अ)

1) धर्माचे समाजशास्त्र म्हणजे धर्माचा समाजशास्त्रीय दृष्टीकोनातून केलेला अभ्यास होय.

2) म. जोतिबा फुले यांच्या मते ज्ञान हिच खरी भक्ती आहे.

3) बौद्ध धर्मामध्ये ईश्वर मानत नाहीत

4) दिव्य प्राण्यांवरती श्रद्धा म्हणजे धर्म होय हि व्याख्या दुरखाईम यांनी मांडली

5) एकात्मतेमध्ये अडथळा आणणारे वरील सर्व हे धार्मिक घटक आहे.

6) मंदिर हे हिंदू धर्माचे प्रतीक आहे.

7) इस्लाममध्ये 'अंतिम निर्णयाचा दिवस' या संकल्पनेला कयामत चा दिवस म्हणतात

8) धर्माचे समाजशास्त्र हे समाजशास्त्राची एक शाखा आहे.

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

Q. No.	
९	भारतात हिंदू हा धर्म बहुसंख्याक आहे.
१०	श्रीनिवास यांनी कुर्ग समाजाचा धार्मिक दृष्टीकोनातून अभ्यास केला.

१०

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

Q. No.

ब]

(1) → मार्क्सने धर्माला जनतेचे अफू म्हटले आहे.

(2) → दुर्खीमच्या मते धर्माचे प्रारंभिक रूप टोटेमवाद आहे.

(3) → हिंदू धर्मशास्त्रानुसार धर्माचा प्रमुख उद्देश्य मोक्षप्राप्ती आहे.

(4) → गौतम बुद्धांनी आत्मा व ईश्वर या दोन गोष्टींना नाकारले आहे.

(5) → इस्लाम धर्माचे संस्थापक मोहम्मद पैगंबर हे आहेत.

(6) → डॉ बाबासाहेब आंबेडकरांनी बौद्ध धर्माचा स्वीकार केला.

(7) → एमिल दुर्खीम यांनी ऑस्ट्रेलियातील अरुंटा या जमातीचा अभ्यास केला

(8) → शीख धर्माचा पवित्र ग्रंथ 'गुरुग्रंथ साहिब' हा आहे.

Q. No.			TOTAL			TOTAL
Marks						

Q. No.

९ → महात्मा फुले यांनी जाती व्यवस्था व कर्म सिद्धांत यांना अमान्य केले

१० → मॅक्स वेबर यांच्या मते प्रोटेस्टंट आचार संहिता भांडवलशाही घटकाल कारणीभूत आहे.

10

Q. No.	2			TOTAL				TOTAL
Marks	4½+4½+4½+4½			18				

Q. No.

Q.2)

(1) → हिंदू धर्मातील आचार पद्धती स्पष्ट करा

प्रस्तावना -

हिंदू धर्मामध्ये वेगवेगळ्या पद्धतीची आचार पद्धती आढळलेल्या दिसतात हिंदू धर्मामध्ये आचारसंहिता चे चार विभागात मांडणी केली व हया चार व्यवस्था मांडलेल्या गेल्या. पहिली व्यवस्था वर्णव्यवस्था दुसरी व्यवस्था जाती व्यवस्था तिसरी आश्रम व्यवस्था तसेच शेवटची व्यवस्था म्हणजेच संस्कार व्यवस्था या व्यवस्थांच्या माध्यमातून हिन्दू धर्माची आचार संहिता पद्धती स्पष्ट केल्या जातात.

(1) वर्णव्यवस्था :-

हिन्दू धर्मामध्ये वर्णव्यवस्था हि अतिशय महत्वाची मानली जाते वर्ण व्यवस्थेमध्ये आर्य लोक हे पहिले युद्ध व योद्धे होते ते थोड्या काळानंतर काम श्रमविभागात विभागले गेले. यामध्ये वर्ण व्यवस्थेच्या बाबतीत ब्राम्हण क्षत्रिय वैश्य शुद्र यांचा समावेश होतो. ब्राम्हण हे सर्वश्रेष्ठ आहे सर्वज्ञानी आहेत त्यांनी अध्ययन व अध्यापन करावे तसेच राजा हा शक्तिशाली आहे त्याने क्षत्रिय विभागात

Q. No.			TOTAL			TOTAL
Marks						

राज्याची व लोकांची संरक्षणाची जबाबदारी घेणे. तसेच वैश्य यांनी व्यापार तसेच शेतीचे व्यवस्थापन करावे असे सांगितले त्या वर्गाला सेवा देणाऱ्याला क्षुद्र असे म्हणतले आहे.

② जाती व्यवस्था –

जाती व्यवस्था हि वर्ण व्यवस्थे मधूनच आलेली निर्माण झालेली आहे. जाती व्यवस्था हि मानवामध्ये समाजामध्ये नियंत्रण व नियमन पाळण्यास तयार केले आहे. जाती ह्या जन्मावरुन ठरवल्या जायच्या।

③ आश्रम व्यवस्था :–

समानशास्त्रीय दृष्टीकोनातून चार टप्प्यात मानवी आयुष्याची विभागणी केली त्यामध्ये आश्रम व्यवस्था आहेत. ब्रम्हचर्य आश्रमामध्ये मानवी जीवन जगण्यासाठी आवश्यक ते ज्ञान आत्मसात करणे गृहस्थाश्रमामध्ये मुलींना व लाघुन लग्न करुन आपली वंश परंपरा चालू ठेवावी तसेच वानप्रस्थाश्रम मामध्ये वनामध्ये जाऊन राहून जीवन जगणे तसेच संन्यासाश्रमा

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

मध्ये संन्यास घेऊन मोक्षप्राप्तीसाठी प्रयत्न करावे तपश्चर्या करावी.

④ संस्कार व्यवस्था :- संस्कार व्यवस्थेमध्ये समाजामध्ये मानव घटकांच्या त्यांच्या करावयाच्या संस्काराचा संस्कार व्यवस्था म्हणतात. संस्कार व्यवस्थेमध्ये मानवास ~~संस्कार~~ संस्कार दिले जातात उदा. गर्भधान, नामकरण, उपनयन, विवाह इत्यादी. मानवाला समाजामध्ये वावरताना संस्काराचा समावेश असणे गरजेचे मानवाला समाजाच्या दृष्टिकोनातून सक्षम बनवले जाते.

अशाप्रकारे हिंदू धर्माची आश्रम पध्दती स्पष्ट करता येते.

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

Q. No.

(२) → इस्लाम धर्मातील धर्माचिरण –

प्रस्तावना :–
भारतामध्ये काही वोहरुन अरब भारताच्या मलबारच्या किनाऱ्यावरुन शोलतेच्या मार्गाने भारतात पोहचले व तेथील लोकांचा विश्वास जिंकला व आठव्या शतकापासून भारतात विविध इस्लाम धर्मीय आक्रमणे चालू झाली चालूनच 1906 मध्ये भारतात इस्लाम धर्माचा शिरकाव आला.

(१) अल्ला :–
इस्लाम धर्म हा एकेश्वरवादी धर्म आहे. हा धर्ममध्ये अल्ला हा एकमेव ईश्वर दाता मानला जातो. अल्ला हा सर्वश्रेष्ठ सर्वव्यापी सर्वदाता आहे. तो सर्वांच्या चांगल्या वाईट कृत्याचा नोंदीचा साक्षीदार आहे. तो दयाळू आहे. क्षमामागील आहे. आपण अल्ला शरण जाणे व त्याची आज्ञा पाळणे हे श्रद्धा इस्लामवादी मानतात.

② फरीश्ते :-

इस्लाम धर्ममध्ये फरीश्तोमध्ये श्रद्धा ठेवली जाते. भूतलावरील अल्लाचे आज्ञापालक म्हणून किरमान व कुतीबीज या दोन फरिश्तांची भूतलावर पाठविले जातात ते आपल्या बाईरावरच्या कृत्यांची नोंदी घेतात या नोंदी आपण मेल्यावर अल्लासमोर उभे राहतो तेव्हा या नोंदींचा विचार केला जातो. तसेच फरीश्ते प्रमाणे शैतानावर ही विश्वास ठेवतात. शैतान हा सर्व ठिकाणी संचार करून आपणास चांगले कार्य करु देणार नाही

③ प्रेषित (रसूल) :-

प्रेषितांमध्येही इस्लाम धर्मीय लोक विश्वास ठेवतात. प्रेषित हे मानवाप्रमाणे धर्नुरधारी असतात. त्यांच्यावर ईश्वराचा ज्ञान असते त्यापैकी एक प्रेषित म्हणजेच मोहम्मद हे होते

④ कयामतचा दिवस :-

इस्लाम धर्मामध्ये कयामत दिवस म्हणजे अंतिम निवासाचा न्यायाचा दिवस असे म्हणतात यावर ही ते श्रद्धा ठेवतात कयामत दिवशी सगळी पृथ्वी सृष्टी नष्ट होईल व सर्वजण अल्ला समोर उभे होतील यानून सर्व लोकांची.

Q. No.			TOTAL				TOTAL
Marks							

Q. No.

चांगले - वाईट कृत्याची विभागणी नोंदी विचारात घेऊन केली जातील

4½

अशा प्रकारे इस्लाम धर्माच्या धर्मांचारा स्पष्ट करता येईल.

Q. No.

③ → बौध्द धर्मातील पंचशील तत्वे :-

प्रस्तावना :-

बौध्द धर्म हा भारतात मध्ये 35 कोटी इतके अनुयायी आहे त्यापैकी 84 लाख इतके अनुयायी भारतामध्ये दिसतात व गौतम बुध्दानी प्रतिपादन केलेला धर्म बौध्द हा ओळखला जातो तसेच डॉ बाबासाहेब आंबेडकरांनी आपल्या नेतृत्वाखाली भारतामध्ये 14 ऑक्टोबर 1956 मध्ये बौध्द धर्माचा स्वीकार केला तसेच अजून काही राज्यातील अनुयायी बौध्द धर्माचा स्वीकार करताना दिसतात यावरून बौध्द धर्माची संख्या दिवसेंदिवस वाढत चाललेली आहे बौध्द धर्माला नवबौध्द धर्म असे ही म्हणतात.

बौध्द धर्मातील पाच पंचशील तत्वे पुढील मुद्दयांच्या आधारे स्पष्ट करता येतील.

Q. No.

① अहिंसेचे पालन :- बौद्ध धर्मामध्ये गौतम बुद्धांनी अहिंसेचे पालन करण्यास सांगितले आहे. अहिंसा पालन म्हणजे कोणत्याही प्रकारची अहिंसा करू नये. कोणत्याही प्राणीमात्रास इजा पोहचू नये. वाणी, मनामध्ये शुद्ध चारित्र्य ठेवून कोणालाही शरीराने मारू नये इजा पोहचू नये म्हणजेच अहिंसा होय.

② चोरी न करणे :- चोरी करणे हा सर्वात मोठा चुकीचा मार्ग आहे. या धर्माचा सर्वांनाच करण्यास मनाई आहे. चोरी करण्याने दुसऱ्यावर अन्याय होतोच पण जे मानव स्वार्थी असतात ते आपल्याकडे असणाऱ्या वस्तूचे समाधान न मानता दुसऱ्याचे दागिने व संपत्ती याची आशा मनामध्ये धरतात. यातून चोरी होते. जे आपल्याकडे आहे त्यातच समाधान मानावे असे केल्यास चोरी होत नाही.

Q. No.

③ मद्यपान सेवनावर बंदी :-
गौतम बुद्ध म्हणतात मादक पदार्थामुळे मानव आपल्या बुद्धीवर ताबा सुटतो मानव अयोग्य कृत्ये करतो प्राणी हे मानव प्रमाणे वाढू लागतो मद्यपान मादक पदार्थावर सेवना बंदी घातल्यास मानवाची प्रगती होऊ शकते

④ खोटे बोलणे :-
बौद्ध धर्मामध्ये सत्य बोलण्यावर भर दिला जातो मानवाने कधीही सत्याची साथ धरून रहावे. यातून कधीही आपल्या चारित्र्यावर बाधा येत नाही खोटे कधी ही बोलू नये सत्य बोलावे यातून आपले चारित्र्य शुद्ध राहते

4½

⑤ व्यभिचार :-
मानवामध्ये मुनीना व साधू संतांना तसेच आपल्या चारित्र्या साठी विवाह संस्थेचा स्वीकार केला यामध्ये व्यभिचार न करता मानवाने ~~प~~ 1 एक पत्नी व्रत पाळून राहावे.

~~धर्माची~~ ~~प~~ अशा प्रकारे बौद्ध धर्माची पंचशील तत्वे स्पष्ट करता येतात.

Q. No.

(4) → विवेकानंदांचे यांचे योगदान :-

प्रस्तावना :- स्वामी विवेकानंदांनी आपले गुरु श्री रामकृष्ण परमहंस या नेतृत्वाखाली रामकृष्ण मिशनची ~~1888~~ स्थापना केली यामध्ये मानवतेला मदत करणे. धर्माचा प्रसार ओळख करुन देणे हे होते त्यांनी अनेक चांगले कार्य धर्माच्या दृष्टीकोनातून पार पाडले आहे.

(1) धार्मिक कार्य :-

1) हिंदू धर्मामध्ये तात्त्विक मध्ये हिन्दु धर्माचा प्रसार केला.

2) हिंदू धर्मामध्ये असणाऱ्या अंधश्रद्धा व कर्मकांड यातून धर्माची मुक्ती केली.

3) विशुद्ध धर्माची ओळख पटवून दिली.

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

② सामाजिक कार्य :-

① गरीब लोकांसाठी आरोग्य सेवा :-

① गरीब लोकांसाठी देशभर दवाखाने सुरु केले तसेच आरोग्य शिबीरे स्थापन केली.

② लोकांना मोफत औषधोपचार देण्याची सोय केली.

③ स्वच्छता आरोग्य विषय कार्यक्रम सादर करुन जनजागृती केली.

③ शैक्षणिक कार्य :-

① त्यांनी गरीबासाठी ग्रामीण भागात शाळा, महाविद्यालये, तांत्रिक शिक्षण संस्था उभ्या केल्या.

② तसेच स्त्रीयांना त्यांच्या व्यक्तिमत्वासाठी मदत केली.

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

④ सामाजिक कार्य :-

① अनाथ, विधवा, वंचित गरिबांना मदत केली.

② यासाठी शाळा, वसतिगृहे उपलब्ध केली.

⑤ धार्मिक कार्य :-

① वेद उपनिषदे यांचा प्रसार केला.

② यांच्या अभ्यासातून विविध स्थळांना जावून जागृती करून शांतता पसरवली.

अशा प्रकारे स्वामी विवेकानंद यांचे धार्मिक योगदान आहेत.

4½

Q. No.	3			TOTAL					TOTAL
Marks	8+8			16					Marks

Q. No.

3

(१) → महात्मा फुले यांचा धर्मविषयक सिद्धांत.

प्रस्तावना :-

महात्मा फुले यांनी सामाजिक विषमते विरुद्ध चळवळ लढण्यासाठी "सत्यशोधक समाज" यांची स्थापना केली. या ग्रंथात "सामाजिक सर्वधर्म" या ग्रंथात विविध सत्यशोधक समाजाची तत्त्वे मांडण्यात आली. या ग्रंथाचे लिखाण महात्मा फुले यांनी आपल्या शेवटच्या काळात केले. त्यांना हा ग्रंथ लिहित असताना अर्धांगवायूचा झटका आला यातून त्यांचा उजवा हात लुळा पडला तरीही महात्मा फुले यांनी आपले लेखन डाव्या हाताने केले. व हा ग्रंथाची छपाई अर्धवट होताना आर्थी होतान) महात्मा फुले यांचा मृत्यू झाला.

• महात्मा फुले यांचा धर्मविषयक सिद्धांत पुढिल मुद्दयाच्या आधारे मांडलेला आहे.

Q. No.

① एकेश्वरवाद संकल्पना :-

महात्मा फुले यांनी एकेश्वर वादाची संकल्पना मांडलेली आहे धर्म हा असा आहे की . या धर्ममध्ये हिंदू धर्मांचा समावेशात हिंदू धर्म बहू देवता वादी आहे . बहूदेवतांची पूजा अर्चना करण्यापेक्षा एकच देवाला आहे . असे मानून त्या देवाची पूजा अर्चा करावी असे सांगितले आहे .

② मूर्तीपूजा व कर्मकांडाला विरोध :-

महात्मा फुले यांनी मूर्तीपूजेस व कर्मकांडाला विरोध केलेला आहे . लोक धर्माच्या नावाखाली विविध कर्मकांडाचा समावेश करत असताना दिसतात या कर्म कांडामध्ये व्यक्ती यांचे शोषण मोठ्या प्रमाणात येते . परंतु यामध्ये ब्राम्हण वर्गाला सुरक्षितता जाली . कर्म कांडाच्या मध्ये विविध हवन होम घालणे . उपासना करणे कुणी काढून विविध पशूंची बळी देणे यातून समाज हे शोषणास ठरत जाला त्यातून नैतिकता ढासळली जाते .

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

No.

③ निर्मिक :-

महात्मा फुले यांच्या धर्मा च्या सिद्धांतान . मानव धर्म धर्मांच्या ईश्वर अलौकिक व शक्ती अद्भुत शक्ती आहे असे नाकारले आहे. कारण या विश्वाचा निर्माता हा ईश्वर नसून निर्मिक आहे त्या निर्मिकानेच या सूर्यमंडळाचा व प्राणिमात्रांचा निर्माण केलेला आहे. असे या सिद्धांत मांडलेले आहे

④ मध्यस्थाना विरोध :-

मध्यस्थ म्हणजे कोण? तर जो ईश्वर आणि भक्त यांच्या मध्ये असणारे लोक कर्मकांडाचा आधार घेऊन राहतात त्यांना महात्मा फुले यांनी मध्यस्थ म्हणले आहे.

महात्मा फुले यांनी मध्यस्थ नको असे म्हणाले आहे. यामध्ये ईश्वर आणि भक्त असले पाहिजे त्यांच्यात दुसरे कोणी ही नको असे म्हणले जात. मध्यस्थांनी कर्मकांडांचा वापर करून विविध सुख घेऊन लोकांचे मोठ्या प्रमाणात शोषण केले आहे.

Q. No.			TOTAL				TOTAL
Marks							

Q. No.

(5) जाती व्यवस्था :-

महात्मा फुले यांनी जाती व्यवस्थेला विरोध केलेला आहे जाती व्यवस्थेतून विविध समाजिकस्तर समाजशास्त्रीय दृष्टीकोनातून समान परिवर्तनास जाती व्यवस्था अडथळा निर्माण करते धर्मामध्ये स्त्री व पुरुष यातील भेद जाती भेद, विषमता असा कारणांनी धर्मांची संकल्पनेस बाधा येते व समान परिवर्तनास अडथळा निर्माण होतो.

अशा प्रकारे महात्मा फुले यांचा धर्मविषयक सिध्दांत स्पष्ट केलेला आहे.

04

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

Q. No.

② → धर्माच्या समाजशास्त्राचा अभ्यास विषयक स्पष्ट करा -

प्रस्तावना :-

धर्माच्या समाजशास्त्राच्या अभ्यासामध्ये धर्माची संकल्पना व व्याख्या तसेच धर्माचे स्वरूप धर्माची असणारी कार्ये उदा. सकारात्मक कार्ये व नकारात्मक कार्ये तसेच धर्माच्या समाजशास्त्रामध्ये अभ्यास करत असताना यामध्ये धर्माचा अभ्यास व धर्माच्या विविधतेचा अभ्यास धर्मचिंतन होणाऱ्या कल्हाचा अभ्यास हा केला जातो तसेच समाजशास्त्रीय दृष्टीकोनातून धर्माच्या समाजशास्त्राचा अभ्यास हा पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करता येईल.

① धर्माचा अभ्यास :-

धर्माच्या समाजशास्त्राच्या अभ्यासामध्ये धर्माचा अभ्यास करण्यावर भर दिलेला आहे. यामध्ये धर्माचे सामाजिकरणावर काय परिणाम होतात धर्माची व्याख्या व धर्माचे स्वरूप व त्याची कार्ये याचाही धर्माच्या अभ्यासामध्ये समावेश केला जातो.

Q. No.

② विविध धर्माचा अभ्यास :- धर्माच्या समाजशास्त्रामध्ये धर्माचा अभ्यास करताना आढ धर्म विविध आहेत. भारत हा धर्म निरपेक्ष देश आहे. भारत हा विविध धर्माचे असणारा देश आहे. त्यामध्ये हिंदू, मुस्लीम शिख जैन बौद्ध पारशी. ई धर्माची वेगवेगळी शाखा आहेत. या सर्व धर्माचे असणारे आचार पद्धत व आचारसंहितेचा अभ्यास या धर्माच्या अभ्यासात केला जातो.

③ धर्माच्या कार्याचा अभ्यास :- धर्माच्या समाजशास्त्रामध्ये धर्माचा कार्याचा अभ्यास केला जातो. यामध्ये धर्माचे कार्ये कोणती आहेत त्यात सकारात्मक कार्ये व नकारात्मक कार्याचा अभ्यास हा समाजशास्त्रीय दृष्टीकोनातून केला जातो. धर्माच्या कार्यामध्ये समाजात एकता निर्माण करणे - तसेच मानसिक आधार देणे समाजात नियंत्रण ठेवणे. नैतिकमूल्ये व सामाजिक धर्म आचरण स्पष्ट करणे व. ई. भर दिलेला असतो.

④ धर्माचा अपकार्याचा अभ्यास :- धर्माच्या समाजशास्त्रात धर्माच्या अपकार्याचा अभ्यास केला जातो यामध्ये धर्म अडथळा आणण्याचे काम करणे की सहभाग ठेवास मदत करतो यास भर दिला जातो.

6377

[redacted]

Rayat Shikshan Sanstha's

adguru Gadge Maharaj College, Karad

(An Autonomous College)

Information to be filled by Student
(विद्यार्थ्यांनी भरावयाचा रकाना)

and Date : 4/11/25 Tuesday.

uage of Answer : Marathi

ination : Oct/Nov 2025-26

tion Paper Code No. : NMNSOC05

ct : Sociology

No. 5·(V)

n : —

(Office Use)

Q. No.	Examiner Marks	Moderator Marks
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
Total		
Signature		

Q. C. - O. K.

IMPORTANT

per Maharashtra Act No. XXXI of 1982 (7 & 8) whoever is found in or near an examination hall by the invigilator or any erson appointed to supervise the conduct of the examination, copying answers to the question paper set at the ation, from any book, notes or answer papers of other candidates, of appearing at the examination for any other tes or using any other unfair means, shall, on conviction, be punished with imprisonment for a term which may o six months, or with fine which may extend to five hundred rupees or with both.
oever abets any offence punishable under this Act shall be punishable with the punishment provided for the offence.
द्यापीठ नियमानुसार जो कोणी परिक्षा हॉलजवळ किंवा हॉलमध्ये पर्यवेक्षकांना किंवा परीक्षेसाठी नेमलेल्या कर्मचाऱ्यांना उत्तरांची पुस्तक वा अन्य विद्यार्थ्यांच्या उत्तरपत्रिकेतून नक्कल करताना आढळून येईल किंवा जवळ परीक्षा गैरव्यवहारासाठी वापरता येईल असे अक्षेपार्ह ळगत असेल तर सदरची बाब परीक्षा प्रमाद मानून संबंधित व्यक्ति शिक्षेस पात्र राहील.

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

Q. No.

⑤ समाज परिवर्तनाचा अभ्यास :-

धर्माच्या समाजशास्त्राच्या अभ्यासामध्ये समाज परिवर्तनाचा अभ्यास केला जातो धर्म हा समाज परिवर्तनास चालना देतो की नाही याची हे ठरविले जाते. धर्म हा घटक समाज परिवर्तनास चालना किंवा अडथळा निर्माण करतो.

08

अशा प्रकारे धर्माच्या समाजशास्त्राचा अभ्यास विषय स्पष्ट करता येईल.

Q. No.	4			TOTAL				TOTAL
Marks	4½+4½+4½+4½			18				

No.

4

① → राजा राम मोहन रॉय यांचे योगदान :-

प्रस्तावना :-

18 व्या शतकाच्या अखेरीस व 19 व्या शतकाच्या सुरुवातीस भारतामध्ये सामाजिक मतभेद, जातीव्यवस्था, स्त्रीपुरुष असमानता तसेच विविध कारणांमुळे समाज हा ग्रासलेला दिसत होता. यामुळे या दृष्ट्याच्या साठी राजाराम मोहन रॉय यांनी (1872 ते 1833) या कालावधी सामाजिक सुधारणा करण्यास उभे राहिले.

① एकेश्वरवादाची संकल्पना :-

राजा राम मोहन रॉय यांनी एकेश्वरवादाला चालना दिली आहे. बहुदेवतावादी असणाऱ्या त्या एकेश्वर वादाची संकल्पना पटवून देण्यास त्यांनी मदत केली. त्यामध्ये अनेक देव देवतांची पूर्जा अर्चा करण्यापेक्षा त्यांनी एकच देवाची पूजा करा असे सांगितले.

② मूर्तीपूजा व कर्मकांडाला विरोध :-

राजाराम मोहन रॉय यांनी मूर्ती पूर्जेला व कर्मकांडाला विरोध केला, धर्माच्या नावाखाली चालणारे कर्मकांड यामध्ये लोकांच्या आर्थिक परिस्थितीन बाबतीत कर्मकांडाच्या सहाय्याने आर्थिक शोषण केले जाऊ लागले.

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

③ ब्राम्हो समाजाची स्थापना :-

राजाराम मोहन रॉय यांनी ब्राम्हो समाजाची स्थापना 1828 मध्ये कोलकाता या ठिकाणी ब्राम्हो समाजाची स्थापना केली व यामध्ये स्त्रियांच्या आर्थिक सुधारण्यासाठी विविध तत्त्वे मांडण्यात आली व यातून स्त्री-पुरुष समानता मतभेद इ. गोष्टींमध्ये झाकुपता आणण्याचे काम राजा राम मोहन रॉय यांनी कार्य केले.

④ स्त्रियांच्या आर्थिक सामाजिक सुधारणा :-

राजाराम मोहन रॉय यांनी स्त्रियांच्या आर्थिक सामाजिक सुधारणा करण्यावर अधिक भर दिला यामध्ये पूर्वी काळात स्त्री-पुरुष समानता नव्हती त्या पुरुषप्रधान समाजव्यवस्था असल्यामुळे स्त्रियांना स्थान हे दुय्यम दर्जाचे होते तसेच त्या काळी विधवा महिलांवर अधिक त्रास दिला अन्याय करायला जायचे यामुळे स्त्रियांच्या या आर्थिक सुधारणामध्ये राजाराम मोहन रॉय यांनी पहिले पाऊल सतीबंदी कायदा हा उचलला.

अशा प्रकारे राजाराम मोहन रॉय यांनी योगदान केलेले स्पष्ट करता येईल.

6379

Rayat Shikshan Sanstha's

;adguru Gadge Maharaj College, Karad

(An Autonomous College)

SGMCK

(An Autonomous College)

Information to be filled by Student

(विद्यार्थ्याने भरावयाचा रकाना)

y and Date : 4/11/25

ıguage of Answer : Marathi

ımination : Oct/Nov 2025-26

ɜstion Paper Code No. : NMNSOC05

ject : Sociology

er No. 05 (V)

ion :

(Office Use)

Q. No.	Examiner Marks	Moderator Marks
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
Total		
Signature		

Q. C. - O. K.

IMPORTANT

s per Maharashtra Act No. XXXI of 1982 (7 & 8) whoever is found in or near an examination hall by the invigilator or any ɔerson appointed to supervise the conduct of the examination, copying answers to the question paper set at the ıation, from any book, notes or answer papers of other candidates, of appearing at the examination for any other ˈates or using any other unfair means, shall, on conviction, be punished with imprisonment for a term which may ˈto six months, or with fine which may extend to five hundred rupees or with both.
ˈhoever abets any offence punishable under this Act shall be punishable with the punishment provided for the offence.

विद्यापीठ नियमानुसार जो कोणी परिक्षा हॉलजवळ किंवा हॉलमध्ये पर्यवेक्षकांना किंवा परीक्षेसाठी नेमलेल्या कर्मचाऱ्यांना उत्तरांची पुस्तक किंवा अन्य विद्यार्थ्यांच्या उत्तरपत्रिकेतून नक्कल करताना आढळून येईल किंवा जवळ परीक्षा गैरव्यवहारासाठी वापरता येईल असे अक्षेपार्ह बाळगत असेल तर सदरची बाब परीक्षा प्रमाद मानून संबंधित व्यक्ति शिक्षेस पात्र राहील.

Q. No.			TOTAL			TOTAL
Marks						

Q. No.

(2) धर्माचे दृष्टीकोन – एमिल दुरखाईम :–

प्रस्तावना :–
एमिल दुर्खीम यांने धर्माच्या समाजशास्त्रीय दृष्टीकोनातून धर्माचा दृष्टिको विशिष्ट प्रकारे मांडलेला आहे. एमिल दुर्खीम याने ऑस्ट्रेलियातील अरुंटा जमातीचा धर्म अभ्यास केला त्याचे व्याख्या स्वरूप दृष्टीकोन कोणत्या प्रकारच्या आहे. हे समजते.

व्याख्या :–
(धर्म हि श्रद्धा व विधीची संकल्पना आहे. ही धर्म हि संकल्पना पवित्र या संकल्पनांना सामान्य वस्तूपासून दूर या धर्माच्या श्रद्धा व विधीसाठी एक नावाच्या समुदायात एकत्र आणून ठेवा))

(1) देवकवाद :–
देवक वाद म्हणजे अशा ज कुळे किंवा कुल होय. या जमातीचे कुळे संबधाच्या उत्पत्तीसाठी संबध देवकवाद ठेवतात. देवकवादाची चिन्हे म्हणजेच उदा., (निसर्ग, पशु, पक्षी, प्राणी नदय पर्वत, दगड.) इत्यादींना देवक चिन्हे म या देवक चिन्हाचे. रक्षण केले जाते. म्हणजे त्या असणाऱ्या प्राणी पक्षी चे भक्षण न करणे शिकार त्याची चिन्हे शरीरावर गोंधणे इत्यादी प्रकार करतात.

Q. No.			TOTAL				TOTAL
Marks							

Q. No.

② देवकवादाचे प्रारंभिक रूप :-

एमिल डुरख्याईम ने देवकवादाचे प्रारंभिक रूप दर्शविलेले दिसून येते. या देवक वादाचे प्रारंभिक रूपामुळे धर्माच्या दृष्टीकोनाचा अभ्यास चांगल्या प्रकारे घेण्यास मदत मिळते.

③ पवित्र संकल्पना :-

एमिल डुरख्याईम ने वस्तूच्या बाबतीत पवित्र वस्तू व अपवित्र वस्तू अशी मांडणी केलेली दिसून येते. नारळ हा पवित्र वस्तू मानली जाते. वस्तू ते एक वास्तविक फळ आहे. त्याचा धार्मिक स्वरूपात वापर केला जातो.

5/2 ④ अपवित्र संकल्पना :-

एमिल डुरख्याईम ने देवकामध्ये अपवित्र वस्तू म्हणजे ती पवित्र नाही असे मानले अपवित्र वस्तू म्हणजे ती फायद्याची नाही असे मानले जात नाही तर त्याच्याकडे बघण्याचा दृष्टीकोन ~~श्रद्धा व विधीची व्यवस्था~~ हा फायद्याचा असतो. उदा. गाय ही हिंदू धर्मात पवित्र मानली जाते. इस्लाम धर्मात अपवित्र मानली जाते. त्यामुळे हिंदू धर्मात त्याचे भक्षण वर्ज आहे.

अशा प्रकारे एमिल डुरख्याईम चे धर्माचे दृष्टीकोन स्पष्ट करता येईल.

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

Q. No.

(3) → जैन धर्मातील धर्माचरण :—

(1) श्रवण परंपरा :— जैन धर्माला श्रवण परंपरावादी असे म्हणतात आहे. कारण यामध्ये धर्मी शरीराचा त्याग करून आणि तपश्चर्या कठोर तप करून मोक्षप्राप्ती मिळवण्याचा प्रयत्न केला जातो त्यामुळे जैन धर्माची तीर्थस्थळे हि लोकांच्या वस्ती सोडून दूर डोंगरावर आढळतात.

(2) ग्रंथपठन :— जैन धर्मामध्ये असा एक प्रामाणिक ग्रंथ मानला जात नाही. या जैन धर्म दिगंबराचे ग्रंथ आगमन ग्रंथ सैनिक भाषेत आहेत तसेच काही संस्कृत भाषेत आहेत.

(3) पूजा अर्चा :— जैन धर्मामध्ये अनेक देवदेवतांचे अस्तित्व असलेला धर्म आहे. या धर्मामध्ये पूजा अर्चा केले जाते. तसेच त्या देवताबद्दल, उपासना नामस्मरण केले जाते. हिंदू चे धर्मांची पूजा अर्चा असते अगदी त्याच प्रमाणे. जैन धर्म असेच असते.

4

(4) तीर्थयात्रा :— जैन धर्मामध्ये तीर्थयात्रा याला ही श्रध्दा मानली जाते. जैन धर्म दिगंबर पंथानी तीर्थयात्रा ही मांगीतुंगी, माऊबली श्वेतांबर पंथाची तीर्थयात्रा माऊंट अबू, (राजस्थान) संकेश्वर (कर्नाटक) येथे या तीर्थयात्रा केल्या जातात.

6378

Rayat Shikshan Sanstha's

dguru Gadge Maharaj College, Karad

(An Autonomous College)

SGMCK

(AN EMPOWERED AUTONOMOUS COLLEGE)

Information to be filled by Student
(विद्यार्थ्यांने भरावयाचा रकाना)

Date : 4/11/25

e of Answer : Marathi

ion : Oct/Nov 2025-26

Paper Code No. : NMNSOC05

Sociology.

5 (V)

—

(Office U

Q. No.	Examiner Marks	Moderator Marks
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
Total		
Signature		

Q. C. - O. K.

IMPORTANT

aharashtra Act No. XXXI of 1982 (7 & 8) whoever is found in or near an examination hall by the invigilator or any appointed to supervise the conduct of the examination, copying answers to the question paper set at the from any book, notes or answer papers of other candidates, of appearing at the examination for any other using any other unfair means, shall, on conviction, be punished with imprisonment for a term which may nonths, or with fine which may extend to five hundred rupees or with both.
abets any offence punishable under this Act shall be punishable with the punishment provided for the offence.

ड नियमानुसार जो कोणी परिक्षा हॉलजवळ किंवा हॉलमध्ये पर्यवेक्षकांना किंवा परीक्षेसाठी नेमलेल्या कर्मचाऱ्यांना उत्तराची पुस्तक य विद्यार्थ्यांच्या उत्तरपत्रिकेतून नक्कल करताना आढळून येईल किंवा जवळ परीक्षा गैरव्यवहारासाठी वापरता येईल असे अक्षेपार्ह असेल तर सदरची बाब परीक्षा प्रमाद मानून संबंधित व्यक्ति शिक्षेस पात्र राहील.

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

Q. No.

(५) धर्माचे कार्य :- धर्माच्यामध्ये सकारात्मक कार्ये व नकारात्मक कार्ये ही दोन्ही आढळून येतात.

• सकारात्मक कार्ये :-

① समाजात एकता निर्माण करणे :- धर्माचे सकारात्मक कार्यामध्ये समाजात एकता निर्माण करणे हे महत्वाचे कारण कार्य आहे. उदा. धर्माविषयी विविध सण, समारंभ, उत्सव, गणपती उत्सव या सणामध्ये विविध जाती धर्माचे लोक एकत्र येऊन सण समारंभ

② मानसिक आधार देणे :- धर्म हा मानवाला मानसिक आधार देण्याचे कार्य ही करतो. उदा. एखाद्या व्यक्तीचा मृत्यू झाल्यास त्याचे अंतिम संस्कार करणे. इ. धार्मिक विधीतून मानवाला मानसिक आधार मिळतो.

③ सामाजिक नियंत्रण ठेवणे :- धर्माच्या माध्यमातून सकारात्मक कार्यामध्ये सामाजिक नियंत्रण धर्माचा अत्यंत महत्वाचा सहभाग असतो. दिसून येतो. सामाजिक नियंत्रणात, धर्म विविध प्रकारे कार्य करून समाजात धार्मिक नियंत्रणाचे कार्य करते

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

④ सामाजिक परिवर्तन करणे :-

धर्म हा घटक समाज परिवर्तनात अडथळा निर्माण करतो किंवा त्या परीस्थितीत तो एकादया वेळी समाज परिवर्तनास चालना देतो. यातून समाजाची विकासाची वाटचाल हि चांगली होते व यातून समाज परिवर्तन होण्यास

• नकारात्मक कार्ये :-

① अंधश्रद्धा व अज्ञान प्रसार :-

धर्मातून अनेक अज्ञानी अकलीच्या माध्यमातून व धर्माच्या नावाखाली अंधश्रध्दा कर्मकांडांचा समावेश असलेलो. अंधश्रध्देतून अनेक कर्मकांड करुन समाजातील लोकांचे शोषण केले जाते.

② प्रगतीस अडथळा :-

धर्माच्या नकारात्मक कार्यामध्ये प्रगतीस अडथळा निर्माण करणारा घटक हा धर्म आहे. धर्मातून विविध गोष्टी निर्माण होताना दिसतात. धर्म हा समाज परिवर्तनास चालना देण्यास मदत करतो किंवा एकादया वेळी धर्म हा समाजाच्या विज्ञान दृष्टीकोनातून होणाऱ्या बदलांना धर्म प्रगतीस अडथळा निर्माण करून देते.

Q. No.				TOTAL				TOTAL
Marks								

Q. No.

③ सामाजिक संघर्ष व दोष :-

धर्माच्या या घटकांमुळे समाजामध्ये निर्माण होणारे मतभेद भिन्नता तसेच स्त्री-पुरुष असमानता आणि धर्माच्या घटकामध्ये केले जाणारे बदल यातून सामाजिक घटकातील लोकांना संघर्ष व दोष आढळून आलेले दिसतात. उदा., भारत आणि पाकिस्तान फायरींग हे धर्माच्या वरून संघर्ष झाले.

अशा प्रकारे धर्माचे कार्य स्पष्ट करता येतील.